

PUBLIKATIES

MET BIDRAGEN VAN JOHN VAN VLIET, RUUD CUPERUS, MARJA ZANDBERG EN HENK WIJKHUISEN.

ZOOGDIEREN

Vilmar Dijkstra, 1997. Belangrijke zoogdiergebieden in Nederland. Mededeling 37 van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming. ISBN 90-73162-37-8. Te bestellen door overmaken van Fl.25,- inclusief verzendkosten op postgiro 203737 t.n.v. VZZ Utrecht o.v.v. BZN. In navolging van de Vogelbescherming, die een inventarisatie heeft gemaakt van de Belangrijke Vogelgebieden in ons land, ligt er nu een lijst van Belangrijke Zoogdiergebieden. De Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) heeft die lijst opgesteld op basis van de Rode Lijst van bedreigde inheemse zoogdieren. Gebieden die één of meer soorten van die lijst herbergen en belangrijk zijn voor het voortbestaan van die soort in ons land, kwamen er op. Ook als ze geen deel uitmaakten van de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland. Dus ook de enige vindplaats in ons land van de grote hoefijzerneus (een vleermuis) staat erop: een Utrechtse bunker. Na een inleiding over de achteruitgang van soorten en aantallen wordt uitgebreid ingegaan op alle regelingen waarmee geprobeerd wordt om dit harige deel van onze fauna te beschermen. De nota moet voor de heer Apotheker, onze nieuwe minister op Landbouw en Natuur, de leidraad worden bij het aanwijzen van zoogdiergebieden ingevolge de Europese Habitatrichtlijn. Met habitat wordt in dit geval dan ook geen winkelketen bedoeld. Grootste deel van dit rapport wordt ingenomen door een beschrijving van soorten en de voor die soort geselecteerde belangrijke leefgebieden. Zijn onze duinen belangrijk? Nauwelijks... het konijn is immers nog geen bedreigde diersoort. Maar voor een enkele soort worden de duinen genoemd. Opmerkelijk is dat de Amsterdamse Waterleidingduinen, evenals Texel, geselecteerd zijn als belangrijk leefgebied voor waterspitsmuizen. Toch niet de meest voor de hand liggende soort als je het over duinen hebt. Dit duingebied is, samen met de Kennemerduinen, bovendien van belang voor het damhert. De Zeeuwse duinen, waar ze ook voorkomen, vielen af omdat de populatie daar te klein zou zijn. De Kop van Schouwen is wel geselecteerd in verband met het voorkomen van de noordse woelmuis. De Zuid-Hollandse duinen zijn voor zoogdieren volstrekt onbelangrijk. Enige uitzondering: de bunkers aan de Wassenaarse slag. Een groot aantal meervleermuizen overwintert hier jaarlijks. Besloten wordt met enige discussie over de selectie: die mag natuurlijk niet betekenen dat plaatsen waar deze soorten ook voorkomen onbeschermd blijven.

JAARBOEK NATUUR 1997

Vereniging Onderzoek Flora en Fauna, 1998. Jaarboek Natuur. Uitgave KNNV Uitgeverij, Utrecht. Prijs f 46,00 (voor leden KNNV f 38,50). ISBN 90 5011 108 4.

Het Jaarboek Natuur 1997 onderstreept weer eens dat Nederland één van de best en meest uitgebreid geïnventariseerde landen ter wereld is. Van de paddestoelen; mossen en korstmossen; hogere planten; zee-organismen; zoetwatermollusken; sprinkhanen en krekels; libellen; loopkevers; kleine vlinders; dagvlinders; reptielen, amfibieën en vissen; vogels; zoogdieren wordt een veelheid aan gegevens gepresenteerd: verspreiding (soms), trendanalyses over de afgelopen tientallen jaren, en oorzaken van aantalsveranderingen. Afhankelijk van de soortengroep gaat het om gegevens over subgroepen of individuele soorten. De bundeling is mogelijk gemaakt het werk van 7000 vrijwilligers, opererend binnen meer dan tien Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's).

In de twee afsluitende hoofdstukken worden de ontwikkelingen van alle behandelende soortengroepen op sterk gestandaardiseerde wijze samengevat en hieruit conclusies getrokken. De algemene conclusie die getrokken wordt is dat bij veel van de onderzochte soortengroepen de zeldzame soorten achteruitgaan en de algemene soorten talrijker worden of stabiel blijven. Om de aantalsveranderingen en de oorzaken daarvan binnen de individuele soortengroepen beter op elkaar af te stemmen, wordt gepleit voor het opzetten van een integraal meetnet op het niveau van landschaps- of begroeiingstypen.

NIEUWE NATUUR

Tracy Metz, 1998. Reportages over een veranderend landschap. Uitgave Ambo, Amsterdam. ISBN 90 263 1515 5. Fl.29,90. Een geboren Amerikaanse die de veranderingen in ons landschap beschrijft? Uitgestrekte natuurgebieden vergelijken met geneuzel op de vierkante postzegel, die ook wel Nederland genoemd wordt? Nee dus. Metz lijkt oprecht geïntrigeerd te zijn geraakt door dit grotendeels kunstmatig geschapen landschap. 'Nieuwe natuur' is het trendy toverwoord van natuurbeschermers en planologen dat door haar onder de loep wordt gelegd. Hoe 'nieuw' kan natuur eigenlijk zijn? Aan de hand van gesprekken met die natuurbeschermers, planologen en agrariërs geeft ze een beeld van wat die mensen zich daarbij voorstellen. Ze loopt mee door de Ooypolder, brengt een bezoek aan de kerf bij Schoorl en zakt door... een Overijssels trilveen. Voor in het boekwerkje wordt een korte schets gegeven van het natuurbeleid: de onvermijdelijke Ecologische Hoofdstructuur als richtinggevend kader. In de rest van het boek vliegen de heren in het groene vakgebied elkaar zo'n beetje in de haren. Frans Vera, de pleitbezorger voor nieuwe natuur, tegen de landschapsarchitecten. Natuurontwikkeling is vooral kansrijk in gebieden met een grote natuurlijke dynamiek. Veel projecten zijn dan ook langs de kust en in het rivierengebied te vinden. Als bewoner van dat laatste gebied, en werkzaam in het eerste, ken ik

(JV) de meeste besproken locaties zelf. Metz wordt bij de steenfabriek in de Ooy op het precies hetzelfde plantje gewezen als ik destijds. Cypruswolfsmelk, karakteristiek voor het opnieuw ontstaan van rivierduinen. De nieuwe wildernis bestaat verder uit graafmachines, gezenderde bevers en langharig koeientuig met oorflappen. De meningen over die wildernis blijven ver uiteen te lopen. Landschapsarchitecten wijzen op de aantrekkelijkheid van strakke, rechte lijnen. Kwestie van wenen, dan gaan we dat wel mooi vinden. Al die brandnetels en distels zijn enkel bedoeld om te voldoen aan een behoefte aan 'wilderniservaringen'. De term 'ornatuur' roept nog de meeste misverstanden op. Architecten en schrijvers verwijten de natuurfreaks terug naar het jaar nul te willen. Dat alles, ook oud cultuurlandschap, op de schop moet. Kennelijk spreken deze kampen elkaar zelden. Waterman, bedenker van het Haagse Kustlocatieplan, pleit nog maar eens voor Bouwen met de Natuur. Van door hem gebruikte termen als 'beach nourishment' krijg de lezer onmiddellijk trek. Iedereen die alles wil weten over de polarisatie in het natuurdenken moet 'Nieuwe natuur' dan ook absoluut lezen. Voor mensen die willen weten waar het met ons natuurbeleid heen moet is het niet aan te raden. De beschreven tegenstellingen zijn te groot om daar goed inzicht in te kunnen krijgen. Wel biedt het een uitstekend overzicht van recente natuurontwikkelingsprojecten en de aanleidingen daartoe.

KLEINE DIEREN IN HET BOS

Lars-Henrik Olsen, Jacob Sunesen en Bente Vita Pedersen, 1998. Kleine dieren in het bos. Uitgave Schuyt & Co. ISBN 909 6097 469 7 Prijs Fl. 49,50.

Waar kun je beter een recensie over dit boek schrijven dan in de meest bosrijke land van Europa. Het land van Saab, Pippi Langkous en de oudste eik van Europa heeft een gigantisch oppervlak aan naald- en loofbos. Er zijn zelfs nog oerbossen over, zoals in de nationale parken Hamra en Norra Kväll. Er is in Zweden 24,4 miljoen hectare bos (Nederland 0,3 miljoen!) Het is dus de ideale omgeving om dit boek aan de elandenproef te onderwerpen. We deden dit in de provincie Småland, waar de bossen sneller en krachtiger groeien dan elders in Zweden.

Nog voordat ik (HW) het boek aan de test der testen zou onderwerpen, ontdekte ik dat dit deense boek ook in het zweeds wordt uitgegeven door Norstedts. Een groter compliment kun je als auteur van een buitenlands bosdierenboek niet krijgen, want natuurboeken en deskundige auteurs heeft men in Zweden genoeg.

Maar nu het bos in. Tot mijn verbazing en tot plezier van mijn dochters bleek alles wat we tegenkwamen er wel in te staan, of op z'n minst te herleiden tot de familie. Behalve dan die ene hazelworm en de zwarte adders om onze tent, maar het boek behandelde alleen de "lagere dieren".

De eerste die we opzochten was een soort meikever, de *Potosia cuprea*. Een glanzend groene kever, die voortdurend om ons heen vloog en volgens het boek dan ook een van de beste vliegers onder de kevers zou zijn. Het laatste dier dat we opzochten was een

onooglijk spinnetje dat ons pad kruiste in Trollskogen (het Trollenbos) op Öland. Ik meende dat als we dit willekeurig passerende spinnetje zouden vinden, het boek de elandenproef glansrijk zou doorstaan. En jawel, de zwartstaartwolfsspinn, in het Latijn de *Pardosa lugubris*, stond er in en daarmee is dit boek *Algprov*.

Het is een erg overzichtelijk boek. Een korte, maar heldere tekst wordt ondersteund door mooie illustraties. Het is bovendien niet alleen een goede veldgids, maar ook een prettige hulp in de tuin. Ik weet nu wie er in mijn frambozen zit en welk dier mijn esdoorn vergald. Per boom of struik worden de galwespen, mineerders en andere bladbewerders beschreven en getoond. De vlinders en libellen hadden de auteurs er wel uit kunnen laten. Dit is zo'n omvangrijke en aparte groep en daar is de reikwijdte van dit boek te beperkt voor. Voor vlinders en libellen hoor je als zelfrespecterend veldbioloog een aparte gids mee op reis te nemen.

Twee deskundigen testen het boek "Kleine dieren in het bos" in het oerbos van Zweden (foto: Henk Wijkhuizen).

DE SLOOT IN

Frans Buissink en Ewoud de Groot, 1998. Salamanders, snoeken en andere slootbewoners. Uitgeverij Schuyt & Co. ISBN 90 6097 465 4. Prijs Fl. 27,50.

In de reeks jeugdnatuurboeken van Schuyt is een nieuwe uitgave uitgebracht. Na schelpen, paddestoelen en vogels is nu de beurt aan het onderwaterleven.

Sloten en vijvers blijken een enorme beleevingswaarde te hebben bij kinderen. Als ik (HW) zie welk enthousiasme een vijver in de tuin teweeg brengt, vooral als er iets beweegt, zwemt of kwaakt, dan kan ik iedereen aanbevelen een kuil te graven in de tuin. Het leuke van het boek is dat je een ontdekkingsreis maakt door de sloot. Van het bekende potje met dikkopjes tot een tijdelijk huisaquarium, waarin je alle torren, larven en andere kriegeltjes een paar weken kunt observeren. Een tip die ik volgende voorjaar eens zal uitproberen met m'n eigen vijverwater. Daardoor wordt nog zichtbaarder wat zich onder de oppervlakte tussen de waterpest en het hoornblad afspeelt.

Dit boek (en de vorige boeken uit deze

serie) is bij uitstek geschikt voor het lager onderwijs. De heldere taal, beknopte maar informatieve tekst en de leuke illustraties vormen een uitstekende ondersteuning van het bestaande lesmateriaal. Met veel plezier liep de school van mijn dochters uit om dikkopjes te vangen. Paddenpeuters die onder de naam "kikkervisjes" enige tijd in een potje bewonderd konden worden. Ook was het middagje turen naar twee kleine watersalamanders uit onze vijver een enorm succes. Om natuurbesef te kweken kijken we maar niet zo kritisch naar de Natuurbeschermingswet. Je mag namelijk geen padden en salamanders vangen. Dat staat overigens ook netjes in dit boek beschreven, maar er zijn weinig mensen die het verschil kunnen zien tussen paddendril en kikkerdril, ook al ligt het een in snoeren en het ander in een grote klomp. En met dikkopjes is er zelfs voor de veldbioloog geen beginnen aan. Daarom ben ik van mening dat dergelijke overtredingen mogelijk moeten blijven om een vruchtbare bodem van natuurbesef te leggen aan de basis op de basisschool. Misschien deugt de wet wel niet op dit punt. Een voorwaarde is echter dat het met beleid moet gebeuren en er geen bakken vol met dikkopjes in de felle zon worden gezet. En uiteraard moeten de dikkopjes na enkele weken weer terug naar hun geboortepas.

Als het voorjaar weer begint zal ik het boek eens meegeven aan de juf. Maar zonder het resultaat af te wachten kan ik al met zekerheid stellen dat dit boek een prima ondersteuning zal zijn van de praktijk.

HET KEUKENDUIN

Mychel Cornelissen c.s. (redactie). Het Keukenduin, 800 jaar cultuur en natuur, 1998. Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en de Jeugdbonden voor natuurstudie NJN-JNM. Te bestellen bij M.Kosterman, telefoon 0252-520029. Prijs exclusief verzendkosten Fl. 7,50.

Naar aanleiding van het 800 jarig jubileum van Lisse is het landgoed Keukenhof onder de aandacht gebracht in dit boekje. De Keukenhof is één van de weinige oorspronkelijke elementen is uit de rijke historie van Lisse. Het landgoed is gesitueerd op de oude duinen, ook wel een strandwal genoemd. Aan de hand van het landschap wordt de lezer wegwijs gemaakt in de belangrijkste veranderingen in de afgelopen 800 jaar. Uiteraard komen ook de dieren en planten aan bod. Ook onze consulente Kees Langeveld leverde een bijdrage aan dit boekje. Het is een leesbaar boekje voor een ieder die wat meer wil weten over de planten- en dierenwereld van het landgoed Keukenhof en bijbehorende geschiedenis. Jammer dat niet alle gegevens zijn verwerkt in het boek en dat enkele tekeningen wazig overkomen. Erg leuk is het watermerk van het kasteel Keukenhof.

BIODIVERSITEIT

Johan van Zoest (red.), Biodiversiteit. Uitgeverij KNNV Utrecht. ISBN: 90 5011 107 6. Prijs FL. 59,50 (leden KNNV FL. 52,50). De buitenkant van dit boek oogt goed: een harde koft met schitterende foto's van mooie planten, dieren en landschappen. De titel maakt al duidelijk dat hier een com-

plexe materie aan de orde gesteld zal worden. Biodiversiteit, een onderwerp dat welhaast garant moet staan voor een fascinerend boek. Valt dat even tegen. Heb je pagina één nog maar net gehad, krijg je onder ogen dat al die prachtige dieren en planten in een uitermate rap tempo aan het uitsterven zijn. In een beetje natuurfilm van de EO wachten ze met die mededeling tenminste nog tot het einde, bij de onvermijdelijke zonsondergang. Toch de oogkleppen maar even afgedaan om verder te lezen. Het eerste hoofdstuk, ook biodiversiteit geheten, deed een aanzienlijk beroep op mijn (JV) middelbare schoolkennis over celdeling, fenotype- en genotypes, etc. Daarna volgen er nog vijftig pagina's over taxonomie, genen migratie en soortvorming. Dit theoretische verhaal wordt gelukkig ondersteund door talloze zeer aansprekende voorbeelden. Ook uit ons aandachtsgebied. Zo blijken de vossen in de duinen noordelijk van het Noordzeekanaal vaak een klein uitgevallen onderkaak te bezitten. Een gevolg van een genetische afwijking van de vier exemplaren waaruit deze populatie jaren geleden is ontstaan. Deze afwijking wordt pas recent wat minder aangetroffen (mond.med. F. van der Vliet). Waarschijnlijk zijn er toch vossen in geslaagd om het kanaal te passeren en de populatie van vers bloed te voorzien. In het volgende hoofdstuk wordt, aan de hand van onderzoek aan loopkevers, geïllustreerd hoe belangrijk grote natuurgebieden zijn. Alleen grote oppervlakten natuur bieden garanties voor duurzaam levensvatbare populaties van plant- en diersoorten. Binnen soorten zijn de genetische verschillen dan groot genoeg om calamiteiten als stormen en branden te overleven. Zulke gebieden zijn onmisbaar als 'toeleverancier' voor kleinere natuurgebiedjes. Gekoppeld aan de eveneens onmisbare ecologische infrastructuur, treffen we hier een pleidooi voor het zo snel mogelijk realiseren van de Nederlandse Ecologische Hoofstructuur. Al wordt daar wel een kanttekening bij geplaatst. Soms is de aanleg van een ecologische corridor funest voor een soort die al jaren moederziel alleen op een landgoedje zit. Die eenzame muizen kunnen door de isolatie sterk aangepast zijn geraakt aan de lokale omstandigheden. Supermuizen dus. De aankomst van nieuwelingen via een corridor kan die specialisatie teniet doen: de soort sterft alsnog (tijdelijk) uit. Daarna wordt uitvoerig (een kenmerk van dit boek) stilgestaan bij de verschillen in natuur- en cultuurlandschappen. Waarom herbergen grootschalige agrarische gebieden zo weinig soorten? Welke soorten zijn kwetsbaar voor uitsterven? Gelukkig geven de auteurs ook aan niet alle antwoorden voorhanden te hebben. Bovendien blijken ook de door wetenschappers gehanteerde modellen aan mode onderhevig. Na een beschouwing van de noord-zuid tegenstelling: wij hebben de natuur al teruggedrongen tot marginale gebieden, daar zijn ze nog hard bezig, volgt een wat hol slot. Enige bekende open deuren. Als wij, ook individueel, maar willen, er zijn maar weinig boeken die ik zo aandachtig heb zitten lezen! Het motto van 'Biodiversiteit' wordt uitstekend verwoord in het citaat van Koos van Zomeren dat ik er in aantrof: 'Uitsterven is een heel intense manier van sterven'.